

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องสถานภาพและการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในอำเภอแม่สอด ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากเอกสาร ตำรา บทความ วารสาร และงานวิจัย โดยนำเสนอหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความหมายวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน
2. การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย
3. เกณฑ์กำหนดระดับความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน
4. สถานการณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอำเภอแม่สอด
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน

การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548 :1) ได้ให้ความหมาย คำว่า “ วิสาหกิจชุมชน ” หมายถึง กิจกรรมของชุมชน เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันมีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเอง ของครอบครัวในชุมชน และระหว่างชุมชนทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ความหมายของทุนชุมชน หมายถึง ทุนที่เป็นเงินทุนที่เป็นทรัพยากร ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ ภูมิปัญญา ทักษะต่าง ๆ ประเพณี วัฒนธรรม ทุนทางสังคม หรือความเป็นพี่เป็นน้อง ความไว้วางใจกันของชุมชน เครือข่าย ความสัมพันธ์ของสมาชิกของชุมชน องค์ประกอบของวิสาหกิจชุมชนที่ควรมีคือ

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ
- 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน
- 3) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน
- 4) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล
- 5) มีการดำเนินการแบบบูรณาการ เชื่อมโยงกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ

7) มีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมาย

วิชิต นันทสุวรรณ (2548 : 2) ได้ให้คำจำกัดความของ “วิสาหกิจชุมชน”

ว่าหมายถึง การประกอบการ ซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอนโดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายของชุมชนเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งมีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อสร้างกำไรทางการเงินเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงกำไรทางสังคม ได้แก่ ความเข้มแข็งของชุมชนและความสงบสุขของสังคมด้วย

วิสาหกิจชุมชน จึงมีความหมายครอบคลุมกิจกรรมดังต่อไปนี้

1) การแปรรูปหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลผลิตของชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากการผลิตการเกษตรเพื่อการพึ่งพาตนเองและเพิ่มมูลค่าผลผลิตเกษตรขององค์กรชุมชน หรือเครือข่ายชุมชน

2) การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน เช่น เครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ ไม้ดอกไม้ประดับ การแปรรูปพืชผักผลไม้พื้นบ้านรูปแบบต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพร ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้าน แหล่งท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์ชุมชน เป็นต้น

3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อตอบสนองการพึ่งพาตนเองขององค์กรชุมชนและเครือข่าย องค์กรชุมชน เช่น น้ำปลา ปูย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารและยาสมุนไพร เป็นต้น

4) การพัฒนาระบบตลาด การบริการและสวัสดิการชุมชน เช่น ร้านค้าชุมชน ร้านค้า (ตลาด) ชุมชน ศูนย์สุขภาพพื้นบ้าน เป็นต้น

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548:24) ได้กล่าวไว้ว่า วิสาหกิจชุมชนคือการประกอบการเพื่อจัดการ “ทุน” ของชุมชนโดยคนในชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อตอบสนองการพึ่งตนเองและความเพียงพอของครอบครัวและชุมชน

เสรี พงศ์พิส วิชิต นันทสุวรรณ และ จ่านอง แรกพินิจ. (2544:23) ได้ให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการซึ่งรวมถึงกระบวนการคิด การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอนโดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชนและยังหมายถึง กิจกรรมชุมชนที่มุ่งประกอบเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัวชุมชน และระหว่างชุมชน โดยนำวัตถุดิบทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชน รวมทั้งงานวิจัยต้นแบบมาสร้างสรรค์ผลผลิตเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน

นอกจากนี้ยังให้ความหมายคำว่า Small and Micro Community Enterprise (SMCE) หรือวิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการขนาดย่อมและขนาดจิ๋วของธุรกิจชุมชน เพื่อการจัดการ “ ทุนของชุมชน ” อย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง

อัจฉรา สุขสมบูรณ์ (2545 : 33) ได้กล่าวว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การประกอบการเพื่อแปรรูปผลผลิตตามธรรมชาติหรือสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ โดยครอบครัวยุคนั้น โดยองค์กรหรือเครือข่ายในชุมชน เพื่อการบริโภคและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนนั้นๆ มีหลักคิดที่สำคัญคือ สร้างความหลากหลายของผลผลิตและผลิตภัณฑ์ เพื่อการบริโภคแบบพึ่งพาตนเองและมีคุณธรรมรับผิดชอบต่อสมาชิกคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในชุมชน

สมศักดิ์ สุริโย (2547:23) ให้ความหมายวิสาหกิจชุมชนว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นกิจกรรมสร้างรายได้ อย่างมั่นคงรูปแบบหนึ่งที่มีขนาดเล็กกว่าวิสาหกิจขนาดย่อม (Small Enterprise) สร้างผลผลิตของกิจการ ซึ่งเกิดจากสินทรัพย์ของชุมชน ที่มีรูปแบบการบริหารจัดการสมัยใหม่โดยคนในชุมชนเป็นกิจการของคนในชุมชนที่ปลูกให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นฟื้นขึ้นมาเป็นพลังให้กับชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับรากฐานของประเทศโดยมีจุดหมายในการดำเนินกิจการคือการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันและกันของชุมชน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2547:43-49) ได้กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชน หรือธุรกิจชุมชน หมายถึงการทำมาหากินหรือการร่วมมือทำการค้าการผลิตระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน มีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกันระหว่างหมู่บ้านหรือชุมชนอื่นที่อยู่รอบข้าง เพื่อร่วมทำกิจกรรมหรือทำธุรกิจร่วมกันซึ่งความร่วมมือหรือเครือข่ายระหว่างชุมชนจะเป็นกระบวนการทำธุรกิจหรือสร้างธุรกิจที่เกื้อกูลกัน หรือแบ่งหน้าที่กันทำตามความต้องการหรือตามความเหมาะสมของทรัพยากรแต่ละชุมชนที่มีอยู่ ซึ่งกิจกรรมการผลิตหรือบริการที่เกิดขึ้นในชุมชนเหล่านี้ก็คือ วิสาหกิจชุมชนหรือธุรกิจชุมชน

ที่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติโดยความต้องการ ความเหมาะสมของทรัพยากร ความมีเหตุผลและโอกาสเกื้อกูลระหว่างคนในชุมชน รวมทั้งเกิดจากการส่งเสริมและสนับสนุนภายนอกชุมชน

วิชิต นันทสุวรรณ (2544:13-14) ได้ให้รูปแบบของวิสาหกิจชุมชนว่า วิสาหกิจชุมชนคือการประกอบการซึ่งรวมถึงกระบวนการผลิต การจัดการผลผลิตและทรัพยากรทุกขั้นตอนโดยภูมิปัญญาขององค์กรชุมชน หรือเครือข่ายองค์กรชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน

เสรี พงศ์พิศ (2546 : 39 - 46) ได้อธิบายความเป็นมาและให้ความหมายของวิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการเพื่อจัดการ “ทุน” ของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง สำหรับ “ทุน” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงแต่เงินอย่างเดียว แต่รวมถึง ทรัพยากร ผลผลิต ความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม กฎเกณฑ์ทางสังคมที่ทำให้ผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นพี่น้องไว้ใจกัน โดยสรุปแล้วลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชนมี 7 องค์ประกอบ คือ

- 1) ชุมชนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการ
- 2) ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน
- 3) ทรัพยากรหรือวัตถุดิบมาจากชุมชนหรือจากภายนอก
- 4) ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นวัฒนธรรมของชุมชน
- 5) มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานภูมิปัญญาสากล
- 6) มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจ
- 7) มีการพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมาย

ทั้ง 7 องค์ประกอบล้วนมีความสำคัญทั้งสิ้น โดยฐานสำคัญที่สุดอยู่ที่ การพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเป็นฐานรากของ “ความพอเพียง” ตามแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ซึ่งเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด โดยชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน “ทางสายกลาง” โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นฐานรากสำคัญของการทำวิสาหกิจชุมชน ต้องมีการจัดการแบบวิสาหกิจชุมชนที่มีการ “ผนึกกำลัง” (synergy) การปรับปรุงชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ต้องมาจากพลังปัญญา พลังความรู้ที่ได้มาจากการเรียนรู้ และความคิดสร้างสรรค์ โดยนำมาผสมผสานกันทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจสังคมแบบเสริมกัน ดังนั้นหัวใจสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอยู่ที่การเรียนรู้ เริ่มจากการเรียนรู้จากวิถีคิดใหม่ คิดให้รอบด้าน คิดให้วิถิคุณ และคิดแบบบูรณาการหรือการประสานพลัง

จารุพงศ์ พลเดช (2546:14-16) ได้ให้ความหมาย วิสาหกิจชุมชน ไว้ว่า การประกอบกิจการของชุมชนโดยคนในชุมชนเป็นเจ้าของกิจการเพื่อการจัดการ “ทุน” ทางสังคมของชุมชนที่มีอยู่เพื่อสร้างรายได้ และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว และชุมชน และระหว่างชุมชน โดย “ทุน” นั้นรวมถึงทุนที่เป็นเงิน ทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรท้องถิ่น ให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเรียนรู้ของชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล (2545:38) ให้ความหมายว่า เป็นการประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ทั้งด้านการผลิต การค้าและการเงิน และต้องการใช้ปัจจัยผลิตนี้ให้เกิดดอกออกผล ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม ด้านเศรษฐกิจคือ การสร้างรายได้และอาชีพ ด้านสังคม คือ การยึดโยงร้อยรัดความเป็นครอบครัวและชุมชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ โดยผ่านกระบวนการของชุมชน

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติวิสาหกิจชุมชน (2548 : 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการทำกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ของการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย

คณะบุคคลที่รวมตัวกัน เป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน มี 2 ลักษณะ ดังนี้

- (1) บุคคลจากวิสาหกิจชุมชนตั้งแต่ 2 วิสาหกิจชุมชนขึ้นไปมารวมตัวกัน
- (2) อาจมีบุคคลภายนอกมาร่วมดำเนินการด้วยกับข้อ(1)

กิจกรรม ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน อาจมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1.ให้คำแนะนำช่วยเหลือกิจการภายใน ของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย เช่น

- การศึกษาวิจัยเพื่อนำวัตถุดิบและภูมิปัญญา ของชุมชนมาใช้ให้เหมาะสม
- การให้ความรู้ ฝึกอบรม เพื่อพัฒนาการผลิต การให้บริการ หรือการดำเนินการใด ๆ

เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

- 2.ให้คำแนะนำช่วยเหลือกิจการภายนอก ของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย เช่น

- เป็นคนกลางในการติดต่อกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อขอรับการช่วยเหลือ
- ประสานงานกับวิสาหกิจชุมชนอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้
- เป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมความสามัคคีและความร่วมมือ เพื่อให้วิสาหกิจชุมชน

เข้มแข็ง และมีประสิทธิภาพ แล้วเสนอความเห็นต่อคณะกรรมการเกี่ยวกับนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

ไมเคิล อี พอร์เตอร์ (2549:3) ได้ให้ความหมาย ของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ว่า เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน หรือ คลัสเตอร์ (cluster) คือกลุ่มของธุรกิจหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องมารวมตัวกันดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เพื่อร่วมมือเกื้อหนุน เชื่อมโยง และเสริมกิจกรรมซึ่งกันและกันอย่างครบวงจรและเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมสนับสนุนธุรกิจบริการ และสถาบันอื่นๆที่เกี่ยวข้องเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายร่วมกัน คือการเพิ่มผลผลิตของคลัสเตอร์โดยรวม ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายมีความสามารถในการแข่งขันเพิ่มขึ้น แต่การรวมกันต้องไม่ใช่การผูกขาดหรือการกีดกันทางการค้า หรือ ธุรกิจ

จากความหมายของวิสาหกิจชุมชนดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชน หมายถึงการประกอบการโดยกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน ที่มีความผูกพันมีวิถีชีวิตร่วมกัน ในการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัวในชุมชนและระหว่างชุมชน ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าที่มั่นคงและยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐาน 3 ประการ คือ

- 1) วิสาหกิจชุมชน เป็นกระบวนการประกอบกิจการของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้
- 2) การประกอบกิจการต้องมุ่งเน้นการใช้ภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชนเป็นหลัก
- 3) มุ่งเน้นการสร้างโอกาสและเพิ่มรายได้ทั้งในระดับครัวเรือน กลุ่ม/องค์กร และเครือข่ายในชุมชน

2. การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร (2548:13) ได้ระบุสาระสำคัญของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ไว้ดังนี้

2.1 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานราก ให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ จากการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและรายได้ที่เกิดจากการประกอบกิจกรรมของชุมชน โดยออกร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 ซึ่งประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2548 โดยในเนื้อหาตามร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนดังกล่าวนี้ได้อธิบายให้กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นเลขาธิการกรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน และมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน ดังนั้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบและระบบการดำเนินการวิสาหกิจชุมชนให้ชัดเจนเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของทางราชการต่อไป

2.2 วัตถุประสงค์ของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

2.2.1 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้กลุ่มต่างๆที่ประกอบกิจกรรมเกี่ยวประโยชน์แก่คนในชุมชนในด้านต่าง ๆ ทำการจดทะเบียนและได้รับการรับรองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

2.2.2 เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มมีการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากศักยภาพของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการเข้าถึงแหล่งทุน

2.2.3 เพื่อมุ่งหวังให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้และมีความพร้อมที่จะพัฒนาสำหรับการแข่งขันทางการค้าในอนาคต

2.3 เป้าหมายของการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

2.3.1 สนับสนุนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน แก่จุดอ่อน เสริมจุดแข็ง ให้ชุมชนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและทุนทางสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน

2.3.2 สร้างกระบวนการเรียนรู้และระบบการพัฒนา เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนที่ครอบคลุมการจัดการทุกด้านให้มีระบบการจัดการ การผลิต การแปรรูป การตลาด การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ซึ่งดำเนินการโดยองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายองค์กรชุมชน ในการวางแผนดำเนินการ และประสานความร่วมมือภาครัฐและเอกชน

2.3.3 พัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่มีอิสระ พึ่งพาตนเองได้ มีระบบการจัดการที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน มีต้นทุนการจัดการต่ำและเป็นสถาบันทางสังคมที่ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยได้

2.3.4 พัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนที่กระจายการพัฒนาไปสู่ทุกส่วนของชุมชน ไม่ใช่ระบบที่ให้โอกาสกับผู้ที่เหนือกว่าทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง

2.4 ลักษณะของวิสาหกิจชุมชน

การส่งเสริมและพัฒนาในชุมชนที่ผ่านมา มักสอนให้ชาวบ้านผลิตหรือแปรรูปโดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มรายได้ โดยลืมนำถึง การพึ่งตนเอง หรือ ความพอเพียง แต่แนวคิดของวิสาหกิจชุมชนเน้นการช่วยเหลือตนเอง ดังนั้นในความเป็นวิสาหกิจชุมชนจึงต้องมีลักษณะอย่างน้อย 7 ประการดังนี้

2.4.1 ชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้ดำเนินการ

2.4.2 ผลผลิตมาจากกระบวนการในชุมชน

2.4.3 ริเริ่มสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมของชุมชน

2.4.4 มีฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล

2.4.5 มีการดำเนินการตามแบบบูรณาการเชื่อมโยงกับกิจกรรมต่างๆ

อย่างเป็นระบบ

2.4.6 มีกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญ

2.4.7 มีการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมายหลัก

2.5 การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน

ประเทศไทยได้มีการส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันของเกษตรกรและองค์กรประชาชนในหมู่บ้านและตำบลมานานแล้ว โดยเฉพาะการรวมกลุ่มชาวบ้านร่วมทำกิจกรรมด้านทุน ด้านการผลิต ด้านอาชีพ การบริหารจัดการและด้านอื่นๆ ที่หน่วยราชการเช่น กรมส่งเสริมการเกษตร

กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมสหกรณ์ และองค์กรเอกชนต่างๆ ได้เข้าไปผลักดันให้มีการจัดตั้งขึ้น ได้แก่กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ธนาคารชุมชน กลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่เกิดจากคนในชุมชนด้วยตนเองก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง กลุ่มและชุมชนเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนความรู้ การบริหารจัดการทุน และสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อพัฒนาให้กลุ่มและชุมชนเกิดความเข้มแข็งจากนักพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่มีเป้าหมายในการพัฒนาวิธีการและแนวทางคล้ายกัน รวมทั้งมีการพัฒนารูปแบบและวิธีที่หลากหลาย แต่มีจุดหมายเดียวกัน คือการพัฒนาชุมชนให้มีความอยู่ดีกินดี และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้นการส่งเสริมและการพัฒนากลุ่มและชุมชนของหน่วยงานต่างๆ จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นถือว่าการดำเนินการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เพียงแต่การส่งเสริมและพัฒนาดังกล่าวจะเป็นการบริหารจัดการที่มีข้อจำกัดอยู่บางประการ อาจจะไม่ตรงกับหลักการและองค์ประกอบที่สำคัญของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะต้องมีการปรับวิธีคิดและวิธีจัดการใหม่ให้เหมาะสม ให้สอดคล้องกับแนวทางและรูปแบบของวิสาหกิจชุมชนให้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กลุ่มและชุมชนดังกล่าวได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาโดยตลอดทำให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ในการประกอบการในระดับหนึ่ง ซึ่งสามารถจะต่อยอดและพัฒนาไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งได้

การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมเริ่มต้นจากการปรับรูปแบบการทำงานขององค์กรจากในรูปแบบภาคีความร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ อันเป็นผลสืบเนื่องเมื่อประมาณปี 2542 มูลนิธิหมู่บ้านร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตรและภาคีต่างๆ ได้ร่วมจัดทำแผนแม่บทในชุมชนพื้นที่ 101 ตำบล ใน 22 จังหวัดทั่วประเทศ และเป็นก้าวแรกที่สำคัญที่ได้เกิดความร่วมมือและทำงานในรูปแบบพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ (strategic alliance) ต่อมากองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund: SIF) ได้สนับสนุนการพัฒนาในพื้นที่กว่า 1,600 ตำบล รวมทั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร(ธกส.) ได้จัดเตรียมงบประมาณรองรับวิสาหกิจชุมชนปีละหลายล้านบาท และต่อมาสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ประสานงานให้กระทรวงต่างๆ ส่งเสริมการจัดทำแผนแม่บทชุมชนทั่วประเทศ คาดว่าในปี 2550 ทุกตำบลจะมีแผนแม่บทชุมชน นอกจากนี้ยังมีหลายหน่วยงานที่ร่วมมือและดำเนินการในแนวเดียวกัน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(พอช.) ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนแห่งชาติ เป็นต้น ซึ่งการทำแผนแม่บทชุมชนถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการเกิดและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และเป็นการเริ่มต้นที่ดีของการปรับกระบวนการพัฒนา การเน้นการเรียนรู้ที่จะนำไปพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นฐานความรู้ต่อไป

2.6 หน่วยงานที่ดำเนินการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

2.6.1 การส่งเสริมและพัฒนาโดยหน่วยงานราชการ

1) กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีการส่งเสริมด้านพัฒนาองค์กรเกษตรกร ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และกลุ่มส่งเสริมการผลิต ศูนย์ส่งเสริมและผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน และกิจกรรมเครือข่ายต่างๆ รวมทั้งการส่งเสริมการจัดทำแผนชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนโดยประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยประสานงานกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และองค์กรเอกชน ซึ่งจะเป็นเครื่องมือพื้นฐานสำคัญของการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และในปัจจุบัน กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 โดยทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพเพื่อทำงานแบบบูรณาการ และเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันกับภาคีทุกภาคส่วน

2) กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้มีการส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาชุมชน หมู่บ้านเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ศูนย์สาธิตการตลาด และกิจกรรมอื่นๆ ที่ต่อเนื่องจากกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตที่เป็นแหล่งเงินทุนของชุมชน เช่น ธนาคารข้าว โรงสีชุมชน ยุ้งฉาง สถานีบริการน้ำมัน การผลิตน้ำดื่มบรรจุภาชนะ กิจกรรมเครือข่ายต่างๆ และกิจกรรมส่งเสริมการตลาดสินค้าตามโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และการคัดสรรผลิตภัณฑ์ดีเด่น เพื่อส่งเสริมการตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนี้ได้มีการประสานงานกันหน่วยงานองค์กรเอกชน ทำงานตามภารกิจด้านการพัฒนาชุมชน และมีการจัดตั้งสำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขึ้น เพื่อหน่วยงานประสานงานการทำงานวิสาหกิจชุมชนกับภาคีต่างๆ

3) กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการส่งเสริมกลุ่มสตรีสหกรณ์ สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์อาชีพต่างๆ นอกจากนั้นได้สนับสนุนการบริหารงบประมาณแผนวิสาหกิจชุมชน ภายใต้โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชน ของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อสนับสนุนงบประมาณแก่ศูนย์บริการ ให้กลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินการในแนวทางวิสาหกิจชุมชน กู้ยืมไปเป็นทุนผลิตสินค้า ผลิตภัณฑ์หรือบริการเพิ่มมูลค่าและชำระกลับคืนศูนย์บริการฯ มีการดำเนินการในพื้นที่ตำบลนาร่องและตำบลหลักทุกจังหวัด นอกจากนั้นยังช่วยเหลือแนะนำชุมชนในการจัดทำแผน

ชุมชน การวางแผนธุรกิจและการจัดการธุรกิจและประสานการดำเนินงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

4) กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม มีบทบาทในการให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการในการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ การสร้างและเพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ พัฒนาเทคนิคการผลิตต่างๆ การสนับสนุนสินเชื่อแก่ผู้ประกอบการ และการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน

5) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) กระทรวงสาธารณสุข มีบทบาทในการส่งเสริมและให้ความรู้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีคุณภาพมาตรฐานสนับสนุนให้ได้การรับรองเครื่องหมาย อย. รวมทั้งพัฒนาสถานที่ผลิต ผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานมีสุขลักษณะที่ดีในการผลิต

6) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) มีบทบาทในการสนับสนุนและประสานการทำงานทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนโดยประสานกำลังคนในพื้นที่ ประสานงบประมาณและสนับสนุนชาวบ้านจัดทำแผนชุมชนเพื่อพัฒนาตนเองและท้องถิ่นร่วมกับภาคีการพัฒนาต่างๆ

7) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) เป็นองค์กรอิสระของรัฐ มีบทบาทในการวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน ในประเด็น ทางวิทยาศาสตร์ สังคม และการบริหารจัดการส่งเสริมสนับสนุนการสร้างแผนและการดำเนินการวิจัยและพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ

8) สำนักงานบริหารงานการศึกษาของโรงเรียน (กศน.) มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ของกลุ่มและชุมชน ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อการประกอบอาชีพและสร้างรายได้ของครอบครัวและชุมชน

9) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร (สปก.) สนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์การเกษตรปฏิรูปที่ดิน พัฒนาและส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตรและนอกภาคการเกษตร การให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน

2.6.2 การส่งเสริมและพัฒนาโดยสถาบันการเงิน

1) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สนับสนุนสินเชื่อแก่เกษตรกร สถาบันเกษตรกร กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพและชุมชนต่างๆ โดยการทำงานร่วมกันระหว่างมูลนิธิ หมู่บ้านบริษัท ปตท.(มหาชน)จำกัด และสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีแห่งชาติ

2) สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนขนาดกลางและขนาดย่อม

(Small Medium and Small Enterprise: SME) จะให้ความช่วยเหลือแก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือเอกชน ในการปฏิบัติการส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางขนาดย่อมให้เติบโตและเข้มแข็ง การสนับสนุนสินเชื่อให้กู้ยืมเพื่อก่อตั้งปรับปรุง และพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการประกอบการของกลุ่ม รวมทั้งประสานการดำเนินงานในด้านการผลิตและการตลาดโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

3) ธนาคารออมสิน มีกองทุนสำหรับองค์กรชุมชนที่รวมตัวกันอยู่แล้ว และมีกิจกรรมพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเครือข่ายขององค์กรชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจฐานรากและความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

2.6.3 การส่งเสริมและพัฒนาโดยภาคเอกชนและองค์กรเอกชน

1) บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) มีการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาสังคม โดยเฉพาะการพัฒนาประชาชนในชนบท/หมู่บ้าน ท้องถิ่น รวมทั้งได้ร่วมกับมูลนิธิหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ร่วมจัดตั้งสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (สสวช.) นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมส่งเสริมการตลาดวิสาหกิจชุมชน โดยนำผลผลิตชุมชนมาจำหน่ายผ่านเครือข่ายสถานีบริการน้ำมัน ปตท. ทั่วประเทศ

2) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) มีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและประชาสังคม โดยประสานงานในการสร้างและพัฒนากลไกองค์กรชุมชน และท้องถิ่น พัฒนาระบบการเรียนรู้องค์ความรู้และระบบสารสนเทศ สร้างและพัฒนาระบบสถาบันการเงิน ระบบสินเชื่อให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนการจัดทำแผนชุมชนและสวัสดิการชุมชน

3) สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน (สสวช.) มีบทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และการจัดการต่างๆอย่างครบวงจร ทำงานกับชุมชนและเครือข่ายทั่วประเทศมีข้อมูลและองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนและวิสาหกิจชุมชน นอกจากนี้ยังร่วมมือกับหลายหน่วยงานเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ การทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือการทำงานในรูปแบบในรูปแบบพันธมิตรทางยุทธศาสตร์ระหว่างหน่วยงานต่างๆ

นอกจากหน่วยงานต่างๆดังกล่าวแล้ว ยังมีองค์กรและเครือข่ายขององค์กรเอกชนต่างๆที่ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจชุมชนอีกหลายองค์กรที่ไม่ได้นำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้

2.6.4 แนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

การส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนจะประสบผลสำเร็จตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมเกิดจากหน่วยงานองค์กรพัฒนาประชาชนองค์กรชุมชนและเครือข่าย ให้ความสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมและดำเนินกิจกรรมตามแนวทางวิสาหกิจชุมชนให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ซึ่งแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจ มีดังนี้

1) ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน

(1) จัดทำแผนชุมชนให้ครบทุกตำบลทั่วประเทศ หากตำบลได้มีแผนชุมชนแล้วแต่ไม่สมบูรณ์ ควรทบทวนและปรับปรุงใหม่ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางวิสาหกิจชุมชน และควรมีการปรับแผนดังกล่าวให้เป็นปัจจุบันพร้อมกับการปรับฐานข้อมูลและเครือข่ายข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งส่งเสริมให้มีการส่งเสริมให้มีการแปรแผนชุมชนไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

(2) ส่งเสริมการเรียนรู้ในการประกอบการวิสาหกิจชุมชนทุกระดับทุกประเภท โดยให้การฝึกอบรมทางวิชาการในประเด็นเฉพาะต่าง ๆ การพบปะพูดคุยกัน การประชุมหรือการจัดเวทีชุมชน เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างประชาชน ผู้รู้ ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นที่ต้องการเรียนรู้กับผู้แทนชุมชนอื่นๆ มีการศึกษาดูงานนอกชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน

(3) เสริมสร้างการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่กลุ่มหรือเครือข่ายต้องการเสริมประสบการณ์และนำไปเพิ่มศักยภาพการดำเนินงาน การเข้าสู่ธุรกิจในระดับสูงขึ้น เช่น วิสาหกิจขนาดกลางหรือบริษัท ซึ่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จะสนับสนุนการรองรับการขยายงานของวิสาหกิจชุมชนที่พัฒนาจนถึงขั้นธุรกิจ ทำให้กิจการกลุ่มมีความซับซ้อนมากขึ้นและเข้าสู่การแข่งขันที่สูงขึ้น จะทำให้กลุ่มขาดองค์ความรู้บางอย่าง เช่น ด้านการบริหารจัดการ การตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ชาวบ้านยังเข้าไปไม่ถึงเจ้าหน้าที่จะต้องเข้าไปช่วยเหลือ

(4) จัดระบบการจัดการความรู้ โดยสร้างการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในวงกว้าง รวมทั้งสร้างกระแสความตื่นตัวและการมีบทบาทสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องโดยใช้สื่อมวลชน สื่อสาธารณะต่างๆ อย่างหลากหลาย

(5) มีกลไกหรือสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนขึ้นมา ควรเป็นศูนย์เรียนรู้ของคนในชุมชนเอง และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาองค์ความรู้ ที่ตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

2) การบริหารจัดการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

(1) สนับสนุนการจัดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ของกลุ่ม/เครือข่าย ให้เป็นไปด้วยความสมัครใจและความพร้อมของชุมชน เพื่อเพิ่มช่องทางการรับการสนับสนุนตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เพื่อประโยชน์ของกลุ่มและเครือข่ายโดยตรง และที่สำคัญคือระบบการจัดทะเบียน เน้นการรับจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนที่แท้จริง ซึ่งเกิดจากระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งอย่างน้อย 1 ชุมชน 1 วิสาหกิจชุมชน และจะมีโอกาสพัฒนาความเข้มแข็งได้มาก

(2) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรเป็นพี่เลี้ยงที่ดีและเข้าถึงง่าย ดูแลตั้งแต่การรับจดทะเบียน การพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถของการประกอบการ การบริหารจัดการ การผลิต และการตลาดให้ครอบคลุมทุกเรื่อง ช่วยเหลือวิสาหกิจชุมชนขนาดเล็กที่จะเข้าสู่วิสาหกิจชุมชนขนาดกลาง สหกรณ์หรือบริษัท ที่จะต้องจดทะเบียนในลักษณะธุรกิจกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ช่วยอำนวยความสะดวกในการขอจดสิทธิบัตร ทรัพย์สินทางปัญญา การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เช่น มาตรฐาน ออ. GMP (Good Manufacturing Practice) เป็นต้น

(3) ส่งเสริมและบริการในลักษณะเป็นศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว (One-Stop Service) โดยให้บริการแนะนำเป็นที่ปรึกษาแก่กลุ่มและเครือข่ายที่ดำเนินการวิสาหกิจชุมชน อย่างครอบคลุมทุกเรื่องทุกด้านแบบครบวงจร เพื่อให้การดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนประสบผลสำเร็จ

(4) พัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถใน การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิสาหกิจชุมชน เป็นผู้เชื่อมประสานเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ (Facilitator) เป็นผู้นำกระบวนการเปลี่ยนแปลง (Catalyst) และกระบวนการเครือข่าย (Network) สร้างจิตสำนึกในการเป็นนักบริการที่ดี (Service mind) เป็นนักประสานสืบทอดกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชนและประชาชน

(5) พัฒนากองทุนของชุมชนและสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งทุน ของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่แหล่งทุนภายในคือ ทุนชุมชนต้องถูกสร้างขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านสามารถกู้ยืมในการผลิตเพื่อสร้างสวัสดิการชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน ธนาคารข้าว ฯลฯ แหล่งทุนภายนอก เช่น สถาบันการเงิน กองทุนเพื่อการพัฒนาภาครัฐและภาคเอกชน ในกรณีที่กลุ่มมีศักยภาพและต้องการขยายการลงทุน

(6) มีการสำรวจแหล่งทุนในปัจจุบัน ศึกษาภาวะบีบแค้นไขของแหล่งทุน หรือ กองทุนต่างๆ และอำนวยความสะดวกให้วิสาหกิจชุมชนเข้าถึงแหล่งทุนต่างๆหากติดขัดใน

ข้อบังคับหรือเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรค ก็ควรประสานงานกับแหล่งทุนนั้นให้มีการปรับปรุงแก้ไข ข้อบังคับเพื่อเอื้อต่อการเข้าถึงแหล่งทุนของวิสาหกิจชุมชนได้สะดวกขึ้น

3) การสร้างเครือข่ายพันธมิตร

(1) สนับสนุนให้เกิดการบูรณาการ การปฏิบัติงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ระหว่างหน่วยงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องตามโครงสร้างที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 โดยกรมส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพเพื่อให้เกิดการรวมพลังในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกับภาคีต่างๆ นอกจากนี้คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนต้องประสานงานให้เกิดความมีเอกภาพในส่วนราชการ องค์กรต่างๆในการทำงานร่วมกัน วางแผนส่งเสริมต่อยอดซึ่งกันและกันและไม่ทำงานซ้ำซ้อนกัน

(2) กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ความสำเร็จและแนวทางการดำเนินงานร่วมกันใน ลักษณะความสัมพันธ์แนวนอน เสริมสร้างซึ่งกันและกัน แสวงหาพันธมิตรเครือข่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน องค์กรเอกชน สถานศึกษา สถาบันอุดมศึกษา หน่วยงานศึกษาวิจัย องค์กรมูลนิธิ สถาบันการเงินและแหล่งทุนต่างๆเพื่อประสานงานด้านการสนับสนุนทางวิชาการ การศึกษาวิจัย และแหล่งทุนในสนับสนุนการดำเนินงานของหน่วยงานและสนับสนุนชุมชน

(3) ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายชุมชนให้เข้มแข็ง มีการเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนกับเครือข่ายอื่นๆจัดระบบการเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันในด้านความรู้ การผลิต และการตลาดภายใต้ระบบเศรษฐกิจชุมชน รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิต กับเครือข่ายผู้บริโภค ผู้ผลิตกับผู้ซื้อผู้ส่งออก เป็นต้น

(4) จัดระบบกลุ่มพันธมิตรเครือข่ายกลุ่มกิจกรรม (Cluster) ให้สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจในงานหรือภารกิจที่จะดำเนินการร่วมกันให้ชัดเจนโดยมีเจ้าหน้าที่เป็นตัวกลางประสานความร่วมมือ และจัดโอกาสให้เกิดการประสานสัมพันธ์กันอย่างมั่นคง

(5) ขำรงรักษาสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเครือข่าย ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เช่น จัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง กำหนดกลไกสร้างระบบบงใจ จัดหาทรัพยากร สนับสนุนให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา ในการทำงานร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4) การพัฒนาเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศ

(1) พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน โดยการสนับสนุนให้มีการสร้างศูนย์ระบบข้อมูลสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน มีการบูรณาการและใช้ประโยชน์ร่วมกันของภาคีทุกภาคส่วน และจัดทำฐานข้อมูลด้านทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ข้อมูลด้านการผลิตและการบริการ

การตลาดและเครือข่ายองค์ความรู้ต่างๆที่ใช้ในการพัฒนาบุคลากร และเป็นแหล่งเรียนรู้ของวิสาหกิจชุมชนโดยระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

(2) สนับสนุนและสร้างโอกาส ให้เกษตรกรในชุมชน มีการบันทึก ปรับปรุงและเข้าถึงข้อมูลผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตตำบล เป็นต้น เพื่อสนับสนุนข้อมูลข่าวสารและการบริการในท้องถิ่น

5) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

(1) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องวิสาหกิจชุมชน แก่กลุ่มเป้าหมายและบุคคลทั่วไป ประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับและแนวทางการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

(2) เผยแพร่แนวทางการประกอบการในแนวทางวิสาหกิจชุมชน ให้แพร่หลายและขยายวงกว้างมากขึ้นโดยดำเนินการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อต่างๆ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต ป้ายโฆษณา และสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ

(3) จัดนิทรรศการและแสดงกิจกรรมการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชน ที่ประสบผลสำเร็จการแสดงสินค้าและผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจชุมชน และความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้านจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านการตลาด เพื่อขยายช่องทางการตลาดและเสริมสร้างตลาดภายนอกให้กว้างขวางขึ้น

สรุป

การดำเนินการวิสาหกิจชุมชนได้มีการส่งเสริมพัฒนาอาชีพและการรวมกลุ่มในชุมชนต่างๆโดยการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการ และภาคเอกชน โดยได้ปรับระบบและกระบวนการทํานองในการทำงาน มุ่งเน้นการพัฒนาแนวใหม่ เน้นให้เกษตรกรและชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม ภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นสำนักงานเลขานุการและได้กำหนดวิสัยทัศน์ คือ “กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นองค์กรที่มุ่งมั่นพัฒนาเกษตรกร ให้มีอาชีพและรายได้มั่นคง ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน”ซึ่งการส่งเสริมการเกษตรกับการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนมีความสัมพันธ์และหนุนเสริมกัน ทั้งปรัชญาแนวคิดพื้นฐานเดียวกันคือ อยู่ภายใต้หลักการสอนให้เกษตรกรรู้จักช่วยเหลือตัวเอง (Self-help) และการเรียนรู้จากการปฏิบัติด้วยตัวเอง(Learning by Doing)

จากการดำเนินการส่งเสริมกลุ่มต่างๆของทุกหน่วยงานถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน เพียงแต่อาจจะไม่ตรงกับหลักการสำคัญบางประการของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและวิธีการจัดการใหม่ให้สมบูรณ์ และสอดคล้องกับแนวทางและรูปแบบ

ของวิสาหกิจชุมชน ให้มากยิ่งขึ้น กลุ่มต่างๆเหล่านี้จะสามารถพัฒนาไปสู่วิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็งได้

แนวทางการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ประกอบด้วย การสนับสนุนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การบริหารจัดการการสร้างเครือข่ายพันธมิตร การพัฒนาระบบเครือข่ายข้อมูลสารสนเทศและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ โดยมีแนวทางการปฏิบัติ เช่น การบูรณาการการปฏิบัติงานร่วมกันทุกภาคส่วนสนับสนุนการจดทะเบียน การบริการในลักษณะครบวงจรและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สนับสนุนการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์และทรัพย์สินทางปัญญา พัฒนาบุคลากรและสร้างความพร้อมแก่เจ้าหน้าที่ทุกระดับ สนับสนุนการเข้าถึงแหล่งทุน เป็นต้น

3. ปัจจัยการวัดระดับความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชน

ในการจัดตั้งกลุ่มประชาชนทั่วไป จะดำเนินกิจกรรมไปสู่ความสำเร็จหรือความล้มเหลวขึ้นอยู่กับรูปแบบและหลักเกณฑ์ ในการรวบรวมกลุ่มและการจัดตั้งกลุ่มขึ้นว่า มีแบบแผนในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นว่ามีแบบแผนในการจัดตั้งกลุ่ม หรือการรวบรวมกลุ่มตามแนวคิดหรือหลักเกณฑ์ถูกต้องเพียงใด รูปแบบหรือแบบแผนการจัดตั้งกลุ่มนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการพิจารณาว่ากลุ่มใด มีการพัฒนาและมีองค์ประกอบของกลุ่มครบถ้วน

ผู้นำกลุ่มเกษตรกรได้ให้ความเห็นต่อลักษณะของกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จไว้ดังนี้

1. สามารถทำให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
2. มีการให้บริการและสวัสดิการแก่สมาชิก
3. มีการทำธุรกิจเพื่อประโยชน์ต่อสมาชิก
4. มีการขยายตัว หรือขยายเครือข่าย
5. มีความพร้อมเพียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
6. มีความเป็นตัวของตัวเอง พึ่งตัวเองได้
7. มีอำนาจต่อรองในการจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์กลุ่ม

ความสำเร็จของกลุ่มเกิดขึ้นและพัฒนาจากอุดมการณ์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพ การดำเนินการของกลุ่มที่เข้มแข็งเหล่านี้ได้มาจากการให้ความสำคัญต่อความต้องการและการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกสูงทำให้สมาชิกมีความศรัทธาและความร่วมมือจากคณะกรรมการกลุ่มอย่างเหนียวแน่น ปัจจัยพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของกลุ่มคือ

ความตระหนักในคุณค่าและพลังจากการรวมกลุ่ม จิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความสามารถของกลุ่มในการจัดบริการที่ตอบสนองความต้องการของสมาชิก การให้ความสำคัญต่อการสื่อสารภายในกลุ่ม

อาทร มีแก้ว (2539:14-15) กล่าวถึงปัจจัยที่บ่งชี้ถึงการพัฒนาของกลุ่ม ดังนี้

1) การปรับตัวของกลุ่มเกษตรกร (group adaptive) ได้แก่ ลักษณะความสามารถในการยอมรับแนวความคิดและวิธีการใหม่ๆตลอดจนมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบข้อบังคับและเทคนิคในการดำเนินงานของกลุ่มเพื่อให้กลุ่มสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานอยู่เสมอ

2) เป้าหมายของกลุ่ม (group goals) ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการกำหนดและพัฒนาเป้าหมายในการดำเนินงานและความสามารถ สร้างประสิทธิภาพการทำงาน บรรลุเป้าหมาย

3) ความสัมพันธ์อันดีของทั้งกลุ่ม (group cohesiveness) ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการสร้างความร่วมมือผูกพันพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกทุกฝ่าย

4) การสร้างและรักษามาตรฐานของกลุ่ม (group building and maintenace) ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการรับสมาชิกและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลอยู่เสมอ

5) บรรยากาศของกลุ่ม (group climate) ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานมีสิ่งดึงดูดให้ทุกคนเกิดความรู้สึกร่วมกันมีขวัญและกำลังใจที่ดีมีความพร้อม มีการเสียสละและร่วมมือทำงานให้กับกลุ่มได้อย่างเต็มที่อยู่เสมอ

6) ประสิทธิภาพของกลุ่ม (group effectiveness) ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายทั้งสามารถสร้างเสริมสมรรถภาพและรักษามาตรฐานของกลุ่มร่วมกันได้เสมอ

7) แรงผลักดันของกลุ่ม (group pressure) ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการสร้างอำนาจเร้าสนับสนุนให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอยู่เสมอ

8) กิจกรรมกลุ่ม (group task function) ได้แก่ ลักษณะความสามารถของกลุ่มในการจัดและเพิ่มประสิทธิภาพในการประกอบกิจกรรมเป็นวัฏจักรต่อเนื่องได้ทุกละดับขั้นตอนนับตั้งแต่ส่วนย่อย ส่วนรวมและระดับหน่วยงานได้เสมอ

กลุ่มเกษตรกรเป็นองค์กรทางสังคม มีการรวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจและสังคม ภายใต้เศรษฐกิจเสรีกลุ่มเกษตรกรจึงเหมือนหน่วยธุรกิจหนึ่งที่มีการดำเนินงานเพื่อแข่งขันกับหน่วยธุรกิจภายนอก กลุ่มจึงมีกระบวนการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา

กองพัฒนาการบริหารงานเกษตร (2541:3) ได้ระบุว่าการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จมีประสิทธิภาพเกิดจากปัจจัยหลายประการคือ

1) ผู้นำกลุ่ม หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทชัดเจนในกลุ่มที่จะทำหน้าที่เป็นวิทยากรที่เลี้ยง นักพัฒนาและผู้ประสานงาน เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ผู้นำจะต้องสามารถแสดงบทบาทได้อย่างเหมาะสมกับขั้นตอนการพัฒนา และสถานการณ์ของกลุ่มในขณะนั้น จนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกส่วนใหญ่

2) สมาชิกกลุ่ม หมายถึง บุคคลที่มีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในกิจกรรมของกลุ่มและแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ช่องทางการสื่อสารของกลุ่ม สมาชิกจะต้องมีพฤติกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ของกลุ่ม และงานหรือกิจกรรมของกลุ่ม แสดงความพึงพอใจความสามารถ และอุทิศตนเองให้กับเป้าหมายของกลุ่ม

3) จุดมุ่งหมายของกลุ่ม คือ สิ่งที่สมาชิกส่วนใหญ่เข้าใจตรงกันว่าเป็นความสำเร็จที่คนในกลุ่มต้องการให้เกิดขึ้นภายในระยะเวลาที่กำหนด จุดมุ่งหมายของกลุ่มที่ดีคือ สิ่งที่สมาชิกพึงพอใจ และเชื่อมั่นว่ากลุ่มจะทำได้สำเร็จและสอดคล้องกับแรงจูงใจของคนที่เป็สมาชิก

4) กฎเกณฑ์ คือ แนวทางหรือเครื่องมือที่ใช้สร้างความสัมพันธ์ปฏิบัติกันระหว่างบุคคลในกลุ่มที่สมาชิกเข้าใจตรงกัน และถือปฏิบัติเป็นระเบียบข้อบังคับเหมือนกัน กฎเกณฑ์ที่ดีคือระเบียบข้อบังคับที่สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการกำหนดขึ้น ยอมรับและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

5) กิจกรรมและแผนงาน คือสิ่งที่สมาชิกกำหนดขึ้นในรูปของงานที่กลุ่มจะต้องทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม และมีการกำหนดวิธีการปฏิบัติไว้เป็นขั้นตอน มีผู้รับผิดชอบแต่ละขั้นตอนชัดเจน ที่กลุ่มสามารถทำให้สำเร็จ ได้ผลตามเป้าหมายและก่อให้เกิดความพอใจในกลุ่มสมาชิก

6) การสื่อสาร คือการแลกเปลี่ยนข่าวสารกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ทุกรูปแบบ จนเกิดความเข้าใจกันในหมู่สมาชิก การสื่อสารที่ดี คือการสื่อสารแบบสองทางระหว่างบุคคลในกลุ่มที่ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในช่องทางและรูปแบบของการสื่อสาร ทำให้การรับและถ่ายทอดข่าวสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

7) ผลประโยชน์ คือ สิ่งที่สมาชิกในกลุ่มได้รับในรูปแบบต่าง ๆ กันและก่อให้เกิดความพึงพอใจจากสิ่งที่ได้รับนั้นทั้งทางตรงและทางอ้อมในการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

กองพัฒนาบริหารงานการเกษตร (2534: 19-21) ได้กล่าวถึงการพัฒนากลุ่มในรายงาน ผลการสัมมนาเชิงปฏิบัติการการพัฒนาผู้ช่วยเกษตรกรจังหวัด (ฝ่ายบริหาร) และนักวิชาการ เกษตรผู้รับผิดชอบงานกลุ่มเกษตรกร พอสรุปได้ดังนี้

การพัฒนาผู้รับผิดชอบงานกลุ่มเกษตรกรต้องรู้จักกลุ่มอย่างน้อย 3 ด้าน ดังนี้

- 1.กลุ่มอยู่ที่ไหน (สถานที่)
 - 2.กลุ่มเกิดมาอย่างไร (เงื่อนไข)
 - 3.กลุ่มมีปัญหาอะไร (สถานการณ์ปัจจุบัน)
- ดังนั้นการพัฒนาผู้รับผิดชอบงานกลุ่มควรพิจารณาใน 2 ประเด็น คือ
- พิจารณาตามโครงสร้างของกลุ่ม
 - พิจารณาตามปัจจัยที่มีผลกระทบต่อกลุ่ม

4.1 โครงสร้างของกลุ่มมีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

4.1.1 วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ต้องชัดเจนนำไปปฏิบัติได้และวัดผลได้

4.1.2 ผู้นำควรมีคุณสมบัติต่อไปนี้

- 1) มีความรู้มีทักษะ
- 2) มีความคิดสร้างสรรค์
- 3) มีอุดมการณ์
- 4) มีความเสียสละและอดทน
- 5) มีความตั้งใจโดยไม่จำเป็นต้องมีฐานะร่ำรวย

4.1.3 สมาชิก มีความเข้าใจ มีทัศนคติเห็นประโยชน์ของกลุ่มและมีความสามารถในการประกอบอาชีพและดำเนินธุรกิจ

4.1.4 กฎระเบียบ ที่ต้องเกิดจากสมาชิกส่วนใหญ่ เพื่อให้ทุกคนยอมรับและปฏิบัติตาม กฎระเบียบที่ดี ต้องเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานร่วมกัน กิจกรรมควรมีความต่อเนื่องสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม และแบ่งผลประโยชน์ด้วยความเป็นธรรม

4.2 ปัจจัยที่มีผลต่อกลุ่ม

4.2.1 ปัจจัยภายใน

- 1) ความเป็นผู้นำ กลุ่มได้มีการพัฒนาความเป็นผู้นำกลุ่มอย่างไร สมาชิกแบ่งหน้าที่ตามความถนัดหรือไม่ อย่างไร
- 2) การสื่อความเข้าใจ ทุกคนรู้เรื่องเดียวกันหรือไม่ หรือรู้ในเวลาที่เหมาะสมหรือไม่
- 3) ทัศนคติ ต่อเป้าหมาย ต่อเพื่อนสมาชิกด้วยกันและต่อคณะกรรมการเป็นอย่างไร

4) บทบาทผู้นำต่อสมาชิก เป็นบทบาทเสริมหรือขัดแย้งเกษตรกรในสถานการณ์ปัจจุบัน สมาชิกควรเป็นทั้งผู้ผลิต นักธุรกิจและผู้กำหนดนโยบายร่วมกับรัฐบาลในขณะที่บทบาทผู้นำ ได้แก่

- (1) ช่วยส่งเสริมวิชาการ
- (2) ช่วยส่งเสริมด้านธุรกิจ
- (3) ช่วยแก้ปัญหาให้เกษตรกร
- (4) ถ่ายทอดปัญหาของเกษตรกรสู่รัฐ
- (5) ช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

สุขสันต์ มุกดาสนิท (2544:65) กล่าวถึงบทบาทคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร ว่า มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้แทนของกลุ่มเกษตรกร คือ

1. เป็นผู้แทนกลุ่มเกษตรกรในการรักษาสิทธิผลประโยชน์ของเกษตรกรโดยเป็นปากเสียงแทนสมาชิก ในการเจรจาต่อรองเสนอปัญหาความต้องการและเงื่อนไขกับหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเป็นธรรมแก่เกษตรกร
2. เป็นสื่อกลางในการกระจายข้อมูลข่าวสาร นโยบาย แผนงาน โครงการต่างๆของภาครัฐให้แก่สมาชิกได้ทราบเพื่อสามารถวางแผนการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม
3. เป็นองค์กรรวบรวมวิเคราะห์และสรุปปัญหาต่างๆของสมาชิกอย่างเป็นระบบ และเป็นเอกภาพเพื่อนำเสนอต่อหน่วยงานต่างๆที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายมาตรการรวมทั้งการจัดทำโครงการที่จะมีผลกระทบต่อเกษตรกร
4. เป็นองค์กรที่ร่วมติดตามสอดส่องการทำงานของหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นไปตามแผนงาน และข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านการพัฒนาการเกษตรและเกษตรกร
5. เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการพัฒนาสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในด้านอาชีพ การเกษตร ตลอดจนการบริหารจัดการ และดำเนินธุรกิจต่างๆของกลุ่มเกษตรกร

4.2.2 ปัจจัยภายนอก

- 1) นโยบายของรัฐและการสนับสนุนที่จริงจังเป็นรูปธรรม
- 2) การมีส่วนร่วมของภาคเอกชน
- 3) การติดตามระหว่างกลุ่มกับภายนอก

4.4 ปัญหาของการสนับสนุนจากทางราชการ

จากกลุ่มต่างๆที่ดำเนินกิจกรรมอยู่ในพื้นที่ ทั้งประสบความล้มเหลวและความสำเร็จ เป็นเครื่องชี้วัดได้อย่างดีว่า ส่วนราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายปกครองและฝ่ายส่งเสริม (เกษตร

อำเภอ) หากให้ความสนใจติดตามสนับสนุนกลุ่มแล้ว งานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือกลุ่มต่างๆจะก้าวหน้าเป็นอย่างมาก แต่ถ้ามีพฤติกรรมตรงข้ามก็จะประสบความล้มเหลว

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร (2549 : 2) ได้ให้ความหมายเรื่องการประเมินศักยภาพวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า การประเมินศักยภาพชุมชน หมายถึง การดำเนินงานเพื่อให้ได้รับรู้ศักยภาพและความสามารถของวิสาหกิจชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน ในเรื่องทิศทางของวิสาหกิจชุมชน การวางแผนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน การบริหารการตลาด การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ และผลลัพธ์การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะสรุปศักยภาพของทุกประเด็น เป็นในระดับ ดี ปานกลาง และต้องปรับปรุง

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (2546:20-21) ได้กล่าวถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวของวิสาหกิจชุมชนประกอบด้วย 9 ปัจจัยสำคัญคือ

1. ปัจจัยด้านการเงิน ถ้าสามารถระดมทุนจากชุมชนได้เอง หรือมีเงินช่วยเหลือดอกเบี้ยต่ำ โอกาสจะจัดตั้งดำเนินงานมีความเป็นไปได้สูง แต่ถ้าระดมทุนภายในชุมชนไม่ได้และต้องกู้มาด้วยอัตราดอกเบี้ยตามท้องตลาดจะมีโอกาสล้มเหลวสูง
2. ปัจจัยด้านการผลิต คือ ความได้เปรียบเชิงทรัพยากร ความได้เปรียบเชิงทักษะ ไม่มีฝีมือมีโอกาสล้มเหลวสูง แต่ถ้ามีความได้เปรียบด้านทรัพยากรและมีฝีมือมีโอกาสสำเร็จสูง
3. ปัจจัยด้านการตลาด หรือด้านอุปสงค์ อุปทาน ถ้ารู้ว่ามีตลาดต้องการรู้ว่าผลิตยังไม่เพียงพอก็ย่อมมีโอกาสประสบความสำเร็จ แต่ถ้าไม่รู้ความต้องการของตลาดไม่รู้ช่วงเวลาปริมาณผลผลิตต้นตลาด หรือขาดตลาด โอกาสผิดพลาดมีสูง
4. ปัจจัยด้านบริหารจัดการ ถ้ามีความสามารถในการบริหารจัดการ มีระบบงานระบบเงิน ระบบบุคลากรและระบบตลาดก็มีโอกาสประสบความสำเร็จ แต่หากไม่เข้าใจระบบเหล่านี้ก็มีโอกาสล้มเหลวสูง
5. ปัจจัยด้านผู้นำ ถ้าผู้นำเป็นที่ไว้วางใจของสมาชิก มีวิสัยทัศน์ และมีความสามารถในการสร้างกลุ่ม มีความสามารถในการนำ มีความเสียสละ โอกาสประสบความสำเร็จย่อมมีมาก
6. ปัจจัยด้านแรงงาน ถ้าชุมชนมีแรงงานที่ขยันขันแข็ง และมีทักษะในการผลิต โอกาสที่ธุรกิจชุมชนจะประสบความสำเร็จก็มีมาก ถ้าขาดแคลนแรงงานหรือแรงงานขาดทักษะก็มักจะมีโอกาสล้มเหลวสูง
7. ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก ถ้าสมาชิกในกลุ่มให้ความร่วมมือมีส่วนร่วมอย่างเอาการเอางาน โอกาสจะประสบความสำเร็จสูง แต่ถ้าขาดความร่วมมือจากชุมชน โอกาสล้มเหลวสูงเช่นกัน

8. ปัจจัยเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับ หากระเบียบข้อบังคับไม่อยู่บนพื้นฐานของความเห็นชอบจากสมาชิกย่อมมีโอกาสนำไปสู่ความขัดแย้งได้ง่าย และเป็นปัจจัยบั่นทอนความสำเร็จ

9. ปัจจัยด้านปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ชุมชนต้องมีความสามารถในการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก และหลีกเลี่ยงปฏิสัมพันธ์เชิงลบกับภายนอก

ปรัชญา เวสารัช (2528:54) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และความปลอดภัย

2. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำท้องถิ่น

3. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน ได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลจากการออมทรัพย์

4. ปัจจัยภายในบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนรวม ความรู้สึกเกรงใจไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี

พรทิพย์ ศรีแสงจันทร์ และคณะ (2528 : 61) ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร 3 อันดับแรก คือ คณะกรรมการ กิจกรรม และสมาชิก ซึ่งมีหลายปัจจัยได้แก่ มีความซื่อสัตย์ ความเสียสละ การบริหารงานมีความรู้ด้านธุรกิจและการจัดการ ตลอดจนมีความรู้ความสามารถและมีความคิดสร้างสรรค์

ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี (2546:86) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้กล่าวไว้ว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัดและกระทบต่อคุณภาพของการอยู่ร่วมกันได้ง่ายแต่การเติบโตทางปัญญาไม่มีข้อจำกัด ยิ่งเติบโตยิ่งดี ยิ่งทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างคุณภาพและยั่งยืน ความยากจนแก้ไขได้ด้วยปัญญา

กาญจนา เกียรติมนรัตน์ (2534:66) ศึกษาพบว่าปัจจัยที่ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจังหวัดลำพูน ได้รับรางวัลดีเด่นคือ การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรด้านวัสดุอุปกรณ์ และเอกสารเผยแพร่ความรู้ การสนับสนุนจากนายอำเภอและปลัดอำเภอ และการสนับสนุนจากกำนัน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2547 ค.) ได้กล่าวถึงปัจจัยและคุณค่าสำคัญของการประกอบการวิสาหกิจชุมชน กลุ่มหรือองค์กรชุมชน ที่ประกอบกิจกรรมด้านทุน ด้านการผลิต อาชีพ ด้านรายได้ ด้านบริหารจัดการและด้านอื่นๆที่คนในชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันดำเนินการและร่วมกันรับผลประโยชน์นั้นคือวิสาหกิจชุมชน เป็นความคิดใหม่ จัดการใหม่ ทำงานอย่างมีแบบแผน มีระบบและมีขั้นตอน ซึ่งจากแนวคิดความหมายและองค์ประกอบ ของวิสาหกิจชุมชนดังที่กล่าว

มาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยและคุณค่าสำคัญของการประกอบการสำคัญของการประกอบการวิสาหกิจชุมชน ควรประกอบด้วย

1. *การเรียนรู้* คือหัวใจสำคัญของการประกอบการ เพราะความรู้คือปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้การประกอบการมีทุนทางปัญญา ซึ่งมีคุณค่ามากที่สุด และเป็นหลักประกันความสำเร็จและความยั่งยืนเป็นการเรียนรู้ที่ไม่แสวงหาแต่สูตรสำเร็จ แต่แสวงหาความรู้ใหม่ให้เป็นฐานการสร้างนวัตกรรม ซึ่งเป็นอีกคุณลักษณะหนึ่งของวิสาหกิจชุมชน

2. *การพึ่งตนเอง* คือความเป็นอิสระในการตัดสินใจ ความสามารถในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานสำคัญของตนเอง การจัดการชุมชนและทรัพยากร โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้สากล เพื่อตอบสนองปัญหาและความจำเป็นขั้นพื้นฐานของท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. *ภูมิปัญญาท้องถิ่น* คือศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิต ความรู้และคุณธรรม เหตุผลและจิตวิญญาณของท้องถิ่น ซึ่งถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ทำให้คนสามารถจัดการชีวิต จัดการชุมชนและจัดการทรัพยากร ในยุคสมัยและสภาพแวดล้อมต่างๆทำให้บรรพบุรุษลูกหลานอยู่มาได้ถึงทุกวันนี้

4. *ทุนชุมชน* คือความรู้ ภูมิปัญญา ผลผลิต และทุนทางสังคมหรือความเชื่อบรรทัดฐานทางสังคม ระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆที่สืบทอดกันมา อันเป็นรากฐานความสัมพันธ์ความไว้วางใจ ความเป็นพี่น้องของผู้คนในชุมชน

5. *ความยั่งยืน* คือหัวใจของการพัฒนาที่ไม่ทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ความเป็นชุมชนโดยอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพต่อเนื่องและมั่นคง

6. *ความเท่าเทียม* คือคุณลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างคน กลุ่มคน องค์กร ที่ร่วมมือกันทำงานโดยให้เกียรติกัน เคารพในศักดิ์ศรีและศักยภาพของกันและกัน

7. *ธรรมาภิบาล* คือการบริหารจัดการที่โปร่งใส กระจายอำนาจและตรวจสอบได้ไม่รวบอำนาจโดยคนกลุ่มเดียวแต่ชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ

8. *เครือข่าย* คือนวัตกรรมการทำงานแนวราบแบบหนึ่ง เกิดจากการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคน องค์กร ที่ทำให้แต่ละหน่วยมีความเป็นอิสระเป็นของตัวเอง และเข้มแข็ง มีการฝึกกำลังและช่วยเหลือพึ่งพากันและกัน

สรุป การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สำหรับปัจจัยที่คาดว่าจะมีผลต่อการกำหนดมาตรฐานของวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ การวางแผนการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน การบริหารการตลาด การจัดการความรู้และข้อมูลข่าวสาร การบริหารสมาชิกวิสาหกิจชุมชน กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ และผลลัพธ์การดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันวางแผน การมีส่วนร่วมของสมาชิก การใช้เทคโนโลยี การบริหารจัดการกลุ่ม การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ การประชาสัมพันธ์ การจัดสรรผลประโยชน์ ความรู้ด้านธุรกิจและการจัดการของกรรมการ ความรู้ความสามารถของประธานกลุ่ม และการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนราชการ เพื่อนำมาจัดระดับความสำเร็จหรือความล้มเหลวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือ ระดับดี ระดับปานกลางและระดับควรปรับปรุง

4. สถานการณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอแม่สอด

สำนักงานเกษตรอำเภอแม่สอดเป็นหน่วยงานสังกัดกรมส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด เป็นหน่วยงานที่ต้องรับนโยบายมาปฏิบัติ มีบทบาทในการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ ประชาชน เกษตรกร และกลุ่มต่างๆในพื้นที่ที่ดำเนินกิจกรรมในกลุ่มชุมชน และมีหน้าที่รับขึ้นทะเบียนแก่กลุ่มที่มีความประสงค์จะจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ปัจจุบันมีกลุ่มต่างๆมา ขึ้นความประสงค์ขอขึ้นทะเบียนแล้ว จำนวน 47 กลุ่ม และได้รับการพิจารณาอนุมัติให้ขึ้นทะเบียนแล้ว จำนวน 46 กลุ่ม ดังนี้ (ข้อมูล ณ เดือน กันยายน 2549)

ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ข้อมูลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอำเภอแม่สอด

ที่	ชื่อวิสาหกิจชุมชน	สถานที่ตั้ง			จำนวนสมาชิก	ประเภทกิจกรรม
		เลขที่	หมู่ที่	ตำบล		
1	เจียรไนพลอยและต้นไม้หายาก	196	1	แม่กาษา	57	แปรรูปผลิตภัณฑ์
2	กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตรแม่ปะบ้านสัน	38	8	แม่ปะ	7	แปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร
3	กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชนตำบลแม่ดาว	186	1	แม่ดาว	28	ผลิตพืช
4	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรชุมชนประจักษ์	97/1	ช.ประจักษ์	แม่สอด	30	บริการ

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ที่	ชื่อวิสาหกิจชุมชน	สถานที่ตั้ง			จำนวนสมาชิก	ประเภทกิจกรรม
		เลขที่	หมู่ที่	ตำบล		
5	กลุ่มปลูกพืชไร่แม่ตาสันแป	241	4	แม่ดาว	40	ผลิตพืช
6	กลุ่มเลี้ยงสุกรแม่พันธุ	76	4	แม่กาษา	8	เลี้ยงสัตว์
7	กลุ่มผลิตภัณฑ์น้ำพริกกุ้ง- น้ำพริกเผา	107	1	แม่ปะ	7	แปรรูปผลิตภัณฑ์ อาหาร
8	กลุ่มเลี้ยงสัตว์บ้านโกกโก	20	4	แม่กาษา	7	เลี้ยงสัตว์
9	กลุ่มเลี้ยงวัวหมู 8 แม่กาษา	35	8	แม่กาษา	8	เลี้ยงสัตว์
10	กลุ่มแม่สอด-แม่ระมาด	19	8	แม่กาษา	7	ผลิตพืช
11	กลุ่มทอผ้าบ้านแม่กีดสามท่าใหม่ หมู่ที่ 3	119	3	แม่กาษา	7	หัตถกรรมทอผ้า
12	กลุ่มกองทุนฟาร์มเห็ดแม่ดาวหมู่ 2	62	2	แม่ดาว	10	ผลิตพืช
13	กลุ่มการเกษตรพอเพียงแม่กุ	482	7	แม่กุ	7	เลี้ยงสัตว์
14	กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนแม่กุเหนือ	285	8	แม่กุ	7	เลี้ยงสัตว์
15	กลุ่มพะวอเกษตรกรพึ่งตนเอง	157	1	พะวอ	78	ผลิตพืช
16	กลุ่มผลิตสุราขาวนัมเบอร์วัน	20	6	แม่กุ	10	ผลิตสุรากลั่น
17	กลุ่มผลิตสุรากลั่นแม่ละเมา	175	9	พะวอ	7	ผลิตสุรากลั่น
18	กลุ่มข้าวซ้อมมือตราทักษิณา	236	1	แม่ดาว	20	แปรรูปผลิตภัณฑ์ อาหาร
19	วิสาหกิจชุมชนบ้านปูแป้	7	3	พะวอ	7	เลี้ยงสัตว์
20	เลี้ยงโคเนื้อบ้านใหม่โพธิ์ทอง	446	9	ด่านแม่ละเมา	24	เลี้ยงสัตว์
21	กลุ่มประสิทธิภาพพืชไร่	5	5	มหาวัน	10	ผลิตพืช
22	เลี้ยงโคลูกผสมบ้านแม่กุหลวง	134	1	แม่กุ	7	เลี้ยงสัตว์
23	เกษตรกรเลี้ยงโคห้วยบง	91	7	แม่กาษา	8	เลี้ยงสัตว์
24	กลุ่มเลี้ยงโคบ้านห้วยไคร้	18	7	พะวอ	7	เลี้ยงสัตว์
25	กลุ่มเลี้ยงโคแม่ปะกลาง	213	2	แม่ปะ	8	เลี้ยงสัตว์

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ที่	ชื่อวิสาหกิจชุมชน	สถานที่ตั้ง			จำนวนสมาชิก	ประเภทกิจกรรม
		เลขที่	หมู่ที่	ตำบล		
26	กลุ่มเลี้ยงโคแม่กักไหมริมเมย	154	10	แม่กาษา	7	เลี้ยงสัตว์
27	กลุ่มรวมพลังผู้เลี้ยงโค	287	10	แม่กาษา	7	เลี้ยงสัตว์
28	กลุ่มปวงชน	32	7	แม่กาษา	9	ผลิตสุรากลั่น
29	กลุ่มศรีวิชัย	336	8	แม่กู	7	ผลิตสุรากลั่น
30	กลุ่มเลี้ยงโคแม่ดาวใหม่	104	3	พระธาตุผาแดง	7	เลี้ยงสัตว์
31	กลุ่มศรีวิชัยรวมใจ	109/1	8	แม่กู	7	เลี้ยงสัตว์
32	กลุ่มศรีวิชัยสามัคคี	308	8	แม่กู	7	เลี้ยงสัตว์
33	กลุ่มพัฒนาชาวไร่	459	8	แม่กู	7	ผลิตพืช
34	กลุ่มเลี้ยงโคบ้านปูแป้	25	3	พะวอ	7	เลี้ยงสัตว์
35	กลุ่มสุราชาวตราดาว	195	1	แม่กู	7	ผลิตสุรากลั่น
36	กลุ่มเลี้ยงโคบ้านห้วยยะอุ	386	1	ด่านแม่ละเมา	7	เลี้ยงสัตว์
37	กลุ่มผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน ตำบลแม่สอด	44	-	แม่สอด	10	ผลิตพืช
38	กลุ่มผู้ปลูกพืชไร่บ้านคอนชัย	30	6	แม่ดาว	7	ผลิตพืช
39	กลุ่มสุรากลั่นหยดเดียว	651	2	แม่กาษา	10	ผลิตสุรากลั่น
40	กลุ่มแปรรูปผลิตเกษตรบ้านแม่ ปะกลาง	391	2	แม่ปะ	9	แปรรูปอาหาร
41	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแม่กาษาโพธิ์ เงิน	101	14	แม่กาษา	10	บริการ
42	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้าน คอนชัย	66	6	แม่ดาว	25	บริการ
43	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านเจดีย์ โคะเหนือ	19	10	มหาวิทยาลัย	10	บริการ
44	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านแม่โกน เกน	133	4	มหาวิทยาลัย	9	บริการ
45	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้าน มหาวิทยาลัย	106	1	มหาวิทยาลัย	9	บริการ

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ที่	ชื่อวิสาหกิจชุมชน	สถานที่ตั้ง			จำนวนสมาชิก	ประเภทกิจกรรม
		เลขที่	หมู่ที่	ตำบล		
46	กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านห้วยไม้แป้น	78	5	มหาวัน	16	บริการ
47	กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร	23	7	แม่ปะ	19	แปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร
รวม					629	

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอแม่สอด(2549) รายงานผลการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน
ประจำปีเดือนกันยายน 2549 ตาก อัดสำเนา

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาถึงสถานะภาพของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลกระทบให้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร หรือมีปัจจัยใดบ้างที่สามารถส่งเสริมให้การดำเนินกิจกรรมประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาวิสาหกิจชุมชนของอำเภอแม่สอด หรือหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องต่อไป

5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บุญรวม พานเพ็ชร (2537: 73) ศึกษาเรื่องความพึงพอใจของสมาชิกที่มีต่อการดำเนินธุรกิจของกลุ่มเกษตรกร จังหวัดตากพบว่า ปัจจัยที่ทำให้สมาชิกมีความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจต่อการดำเนินธุรกิจกลุ่ม คือ การบริหารจัดการเรื่องการเงินของกลุ่ม การจัดการเรื่องวัสดุครุภัณฑ์ การจัดหาสินค้าคุณภาพดีราคาถูกลงมาจำหน่ายแก่สมาชิก การขาดความรู้ความเข้าใจของสมาชิก การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การติดตามการดำเนินกิจกรรมของเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ

อรอนงค์ ธรรมกุล (2541 : 44) ศึกษาเรื่องปัจจัยบางประการของคณะกรรมการบริหารงานกลุ่มและรูปแบบการบริหารจัดการกิจกรรมกลุ่มแปรรูปผลผลิตเกษตรของกลุ่มแม่บ้าน

เกษตรกรภาคเหนือตอนล่างที่ประสบความสำเร็จ พบว่า ปัจจัยบางประการดังกล่าว ได้แก่ คุณสมบัติของคณะกรรมการ โครงสร้างการบริหารงานกลุ่ม การจัดการระดมทุน การจัดหาวัตถุดิบ การจัดสรรผลประโยชน์ การจ้างและจ่ายค่าแรง การตลาด และการรับความรู้ด้านเทคโนโลยี

ไพรินทร์ กล้าโกชน (2546:36) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อธุรกิจแปรรูปผลผลิตมะขาม จากสำนักงานเกษตร จังหวัดตาก พบว่า จังหวัด อำเภอ ควรสร้างเครือข่ายการตลาด ตลอดจนการเชื่อมโยงตลาดและการผลิตให้กลุ่มใช้ประโยชน์และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยอาจมีการจัดเวทีเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายทุกระดับอย่างต่อเนื่องและต้องการให้มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ให้ความรู้แก่คณะกรรมการด้านการบัญชี เป็นต้น

ขจร เกียรติบัวศรี (2530:89) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มเกษตรกร พบว่าลักษณะบางประการในการทำให้กิจกรรมการรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ พบว่าขึ้นอยู่กับสมาชิกโดยเฉพาะความสามัคคี การมีส่วนร่วม และความรับผิดชอบต่อกลุ่มเกษตรกรที่เป็นหัวหน้ากลุ่มส่วนใหญ่มีความเห็นว่า สาเหตุที่เกษตรกรมีรายได้น้อยเนื่องจากราคาผลผลิตการเกษตรไม่แน่นอน การจัดตั้งกลุ่มธุรกิจเกษตรสามารถจะแก้ปัญหาได้ถูกต้องแต่ปัญหาการจัดตั้งที่พบจะได้แก่ปัญหาจากตัวสมาชิกเองไม่เข้าใจในจุดมุ่งหมายของกลุ่ม ความไม่อดทนอดกลั้น ความไม่อดทนอดกลั้น กำลังทรัพย์ ซึ่งจะทำให้การรวบรวมสมาชิกเป็นไปได้อย่างยากและโดยเฉพาะผู้บริหารกลุ่มที่ดีจะหายาก

วีรยศ ทรงพุฒิ (2530:63) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต พบว่า ระเบียบรายได้ การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การติดต่อกับเจ้าหน้าที่และการได้รับการชักชวน มีผลต่อการตัดสินใจการเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่ม

योगใจ สวัสดิ์พละ (2535:73) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร พบว่าสมาชิกกลุ่มแม่บ้านที่มีรายได้และสถานภาพแตกต่างกัน มีความรู้เกี่ยวกับบทบาทการดำเนินงาน กิจกรรมส่วนบุคคลด้านสัตว์ กิจกรรมกลุ่มย่อยด้านพืชและด้านเคหกิจเกษตร การเข้าร่วมการแสดงการสาธิตด้านการเกษตรแตกต่างกัน สมาชิกของกลุ่มแม่บ้านโดยส่วนใหญ่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของกลุ่มอย่างดีและมีความคิดเห็นว่ากลุ่มควรมีข้อมูลด้านการตลาดก่อนที่จะส่งเสริมให้ผลิตเพื่อเป็นผลดีด้านเศรษฐกิจและคณะกรรมการกลุ่มควรมีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งมากกว่า 1 ปี

อาทร มีแก้ว (2539 :72) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิเคราะห์ พบว่า การมีส่วนร่วมของสมาชิก กิจกรรมกลุ่ม และผลประโยชน์ที่ได้รับ การกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบต่อกลุ่มมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

นำชัย ทนุผล (2536 : 48-102) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จของการดำเนินงานในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า

1) ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม และแบบความเป็นผู้นำของประธานกลุ่ม พบว่าประธานกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ในการแสดงออกในแบบความเป็นผู้นำประเภท เน้นมนุษยสัมพันธ์ (human relation oriented) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2) ลักษณะของกลุ่มเกษตรกรตามการรับรู้ของประธานกลุ่ม พบว่า ความถี่ในการเรียกประชุมสมาชิกกลุ่ม ความถี่ในการเรียกประชุมคณะกรรมการกลุ่ม และความร่วมมือของสมาชิกกลุ่ม มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3) ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจ-สังคม และจิตวิทยาของกลุ่มเกษตรกร พบว่าอายุของสมาชิกกลุ่ม จำนวนครั้งในการเข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพ รายได้ ขนาดของฟาร์ม การรับรู้ที่มีต่อวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของกลุ่ม ความพึงพอใจในผลตอบแทนที่ได้รับ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมของกลุ่มเกษตรกร มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

บุญเลิศ รอดโหม (2538: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จระดับต่าง ๆ ของจังหวัดปราจีนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านการสื่อสาร ความถี่ในการพบปะกับเจ้าหน้าที่ ความถี่ในการเข้าเมืองและประสบการณ์ในการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ปัจจัยทางด้านจิตวิทยาและอื่นๆ ผลการวิจัยพบว่า ความรู้ในวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานของกลุ่มความเชื่อถือในตัวของผู้เจ้าหน้าที่ ความคาดหวังที่จะได้รับความรู้ และผลประโยชน์จากการเป็นสมาชิก ทางด้านความต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ปวีต ถมยชาติ (2528:38) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มยุวเกษตรกร พบว่า อายุของยุวเกษตรกรมีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มยุวเกษตรกร ทั้งนี้เป็นเพราะยุวเกษตรกรที่มีอายุน้อย มีความสนใจต่อการเป็นสมาชิกยุวเกษตรกรมากกว่ายุวเกษตรกรที่มีอายุมาก ทั้งนี้ยุวเกษตรกรที่มีอายุมาก จำเป็นต้องช่วยพ่อแม่ทำงานหาเงินจนไม่มีเวลาพอ ขนาดของกลุ่มที่ประสบความสำเร็จนั้น กลุ่มมักจะมีขนาดเล็ก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากลุ่มที่มีขนาดใหญ่จะมีปัญหามากมาย ทำให้สมาชิกเกิดความเบื่อหน่ายและขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกจากนั้นกลุ่มที่มีขนาดใหญ่ สมาชิกจะขาดแรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ สมาชิกกลุ่มที่มีขนาดใหญ่เกิดความขี้ท้อไม่สนใจ และขาดความร่วมมือในโครงการรวมของกลุ่ม

จากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าปัจจัยต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับของสถานภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชน มีดังนี้

1) ปัจจัยของสมาชิกและคณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ตำแหน่งในกลุ่ม ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส จำนวนสมาชิกในครอบครัว ระยะเวลาการเป็นสมาชิก การ

มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่ม รายได้ในครอบครัว ทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร รายได้จาก
การเป็นสมาชิกกลุ่ม ความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม ในด้านผู้นำกลุ่ม การมีส่วนร่วมใน
การดำเนินกิจกรรมกลุ่ม การให้การสนับสนุนของทั้งภาครัฐและเอกชน

2) ปัจจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย 1.ข้อมูลทั่วไปของกลุ่ม เช่น
จำนวนสมาชิก เงินทุนหมุนเวียน กิจกรรมที่ดำเนินงาน และทรัพย์สินของกลุ่ม 2.ข้อมูลเกี่ยวกับการ
ดำเนินงานของกลุ่ม ข้อมูลทิศทางของกลุ่ม การวางแผนการดำเนินงาน การบริหารการตลาด และ
กระบวนการจัดการสินค้าและบริการ